

Polecenie przelewu w bankowości elektronicznej

dr Zbigniew Woźniak

współpracownik CBKE, asesor w Sądzie Rejonowym w Nowej Soli

Stały rozwój bankowości elektronicznej powoduje, iż instytucje, którymi do tej pory posługiwano się w tzw. „zwykłym” obrocie bankowym, wykorzystywane są w świadczeniu usług bankowych za pomocą internetu. Tak też jest z poleceniem przelewu – usługą powszechną świadczoną przez banki w ramach bankowości elektronicznej wykorzystującej internet jako środek komunikacji. Przygotowane opracowanie, skoncentrowane jest na przedstawieniu wyłącznie cywilnoprawnych aspektów instytucji polecenia przelewu, w kontekście korzystania z niej za pomocą internetu. W pierwszej kolejności przedstawione zostaną rozważania dotyczące konstrukcji prawnej polecenia przelewu, po tym zaś regulacje, które w sposób szczególny odnoszą się do świadczenia usług bankowych z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji. Poza zakresem rozważań pozostaną zagadnienia techniczne związane z komunikacją elektroniczną.

1. Polecenie przelewu – konstrukcja.

Polecenie przelewu należy do szeroko rozumianych rozliczeń pieniężnych przeprowadzonych za pośrednictwem banków. Definicji polecenia przelewu należy poszukiwać w przepisach Prawa bankowego¹, a dokładnie w przepisie art. 63c. Zgodnie z tym przepisem, polecenie przelewu stanowi udzieloną bankowi, z zastrzeżeniem art. 63g pb, dyspozycję dłużnika, obciążenia jego rachunku określoną kwotą i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Bank wykonuje dyspozycję dłużnika w sposób przewidziany w umowie rachunku bankowego. Z treści przepisu definiującego polecenie przelewu wynika, iż omawiana instytucja w obrocie bankowym nie występuje samodzielnie, niezależnie od innych czynności bankowych. Zdanie drugie art. 63c bp

¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. Nr 72, poz. 665, z 2002 r. z późn. zm.) – dalej „pb”.

wprost wskazuje, iż polecenie przelewu dokonywane jest w ramach stosunku prawnego łączącego bank z podmiotem nazwanym w tym przepisie „dłużnikiem”, którego źródłem jest umowa rachunku bankowego. Zatem polecenie przelewu stanowi instrument, za pośrednictwem którego przeprowadza się rozliczenia pieniężne w ramach stosunku prawnego wynikającego z umowy rachunku bankowego, jeśli umowa rachunku bankowego przewiduje możliwość przeprowadzania rozliczeń za pośrednictwem banku (art. 725 k.c.)². W tym znaczeniu polecenie przelewu nie jest samodzielną instytucją prawa bankowego, lecz jest narzędziem, z wykorzystaniem którego posiadacz rachunku realizuje przewidziane w umowie prawo przeprowadzania rozliczeń pieniężnych.

Przepisy prawa bankowego poddając regulacji polecenie przelewu ograniczają się do stwierdzenia, iż polecenie przelewu stanowi dyspozycję obciążenia rachunku posiadacza rachunku bankowego i uznania rachunku beneficjanta polecenia przelewu. Nie oznacza to jednak, iż przepis art. 63c pb jest jedyną normatywną podstawą oceny dyspozycji polecenia przelewu. Polecenie przelewu niewątpliwie stanowi instytucję prawa prywatnego (cywilnego) służącą realizacji określonych praw ze stosunków cywilnoprawnych³, nie można zatem odrywać instytucji polecenia przelewu od całości regulacji normatywnych dotyczących stosunków cywilnoprawnych. W tym kontekście, definicja polecenia przelewu zawarta w art. 63c pb stanowi ustawodawczą deklarację (bez precyzyjnego określenia wzajemnych praw i obowiązków pomiotów, których polecenie przelewu dotyczy), dopuszczającą jedynie możliwość przeprowadzania tego typu rozliczeń za pośrednictwem banków, pozostawiając szczegółowe regulacje normatywne przepisom ogólnym dotyczącym tego typu elementów stosunków cywilnoprawnych⁴. Świadczy o tym chociażby treść zdania drugiego art. 63c pb, który w zakresie sposobu wykonywania polecenia przelewu odsyła do postanowień umowy rachunku bankowego.

Poszukując normatywnych podstaw oceny wzajemnych praw i obowiązków stron umowy rachunku bankowego w odniesieniu do złożenia w ramach rachunku bankowego dyspozycji polecenia przelewu, należy rozważyć sięgnięcie do dwóch znanych Kodeksowi cywilnemu instytucji, tj. umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, która została poddana regulacji w treści art. 393 k.c. oraz instytucji przekazu unormowanego w przepisach od art. 921¹ k.c. do art. 921⁵ k.c.

² W przypadku, gdy umowa rachunku bankowego *expressis verbis* nie przewiduje prawa wykonywania rozliczeń za pośrednictwem banku, posiadacz rachunku bankowego nie będzie uprawniony do składania dyspozycji polecenia przelewu. Wynika to z treści art. 725 k.c., który definiując umowę rachunku bankowego wymaga pozytywnego wprowadzenia do jej treści prawa posiadacza rachunku do wykonywania rozliczeń za pośrednictwem banku.

³ A. Janiak. *Wykonywanie zobowiązań pieniężnych za pośrednictwem banków*, Monitor Prawniczy 2004, nr 11, s. 499.

⁴ Podobna sytuacja zachodzi w przypadku dopuszczenia w ustawie Prawo bankowe możliwych sposobu zabezpieczenia wiarytelności banku. Większość przepisów, oprócz przepisu art. 102 pb, który definiuje kaucję bankową, nie zawiera elementów przedmiotowo istotnych konstrukcji poszczególnych zabezpieczeń, lecz jedynie wskazuje na możliwość ich wykorzystania w praktyce bankowej – tak w przypadku przewłaszczenia na zabezpieczenie J. Gołaczyński, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie w nowym prawie bankowym*, Przegląd Sądowy 1998, nr 5, s. 62.

Zgodnie z paragrafem pierwszym przepisu art. 393 k.c., jeżeli w umowie zastrzeżono, że dłużnik spełni świadczenie na rzecz osoby trzeciej, osoba ta, w braku odmiennego postanowienia umowy, może żądać bezpośrednio od dłużnika spełnienia zastrzeżonego świadczenia. Zgodnie zaś z treścią art. 921¹ k.c., kto przekazuje drugiemu (odbiorcy przekazu) świadczenie osoby trzeciej (przekazanego), upoważnia tym samym odbiorcę przekazu do przyjęcia świadczenia, a przekazanego do spełnienia świadczenia na rachunek przekazującego. Mimo zbieżności celu, jakiemu służy przekaz i umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej, a jest nim spełnienie należnego wierzycielowi świadczenia na rzecz osoby trzeciej, obie instytucje wyznaczają dla osób uczestniczących w ich stosunkach odmienne prawa i obowiązki⁵. Stąd koniecznym jest rozstrzygnięcie, której z wyżej wskazanych regulacji odpowiada polecenie przelewu.

Umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej stanowi umowę między wierzycielem a dłużnikiem, zgodnie z którą dłużnik zobowiązuje się spełnić świadczenie należne pierwotnie wierzycielowi nie na rzecz wierzyciela lecz na rzecz innej osoby. Świadczenie, które ma być spełnione, wynika z łączącego strony zobowiązania, a umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej jest w istocie dodatkowym postanowieniem umownym oznaczającym sposób wykonania zobowiązania. Warunkiem zakwalifikowania zastrzeżenia spełnienia świadczenia na rzecz osoby trzeciej jako umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej jest złożenie zgodnych oświadczeń woli przez dłużnika i wierzyciela, z których będzie wynikało, iż zarówno wierzyciel jak i dłużnik godzą się na to aby świadczenie należne wierzycielowi zostało spełnione na rzecz osoby trzeciej. Umówiony sposób spełniania świadczenia staje się zatem treścią zobowiązania wynikającego z omawianego dodatkowego zastrzeżenia umownego. Bez znaczenia przy tym jest to, czy osoba trzecia, na rzecz której ma nastąpić świadczenie, w chwili zawarcia umowy jest konkretnie oznaczona, czy też jej zindywidualizowanie nastąpi w przyszłości⁶.

Konstrukcja przekazu nie wymaga zawarcia między przekazującym a przekazanym umowy, treścią której przekazany spełni świadczenie na rzecz odbiorcy przekazu. Przekaz opiera się na jednostronnej czynności prawnej przekazującego (wierzyciela) rodzącej upoważnienie dłużnika do spełniania świadczenia nie na rzecz wierzyciela, lecz na rzecz osoby trzeciej (odbiorcy przekazu)⁷. Pierwotną treścią łączącego przekazującego z przekazanym stosunku prawnego – w przeciwieństwie do umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej – nie jest spełnienie świadczenia należnego przekazującemu na rzecz osoby trzeciej. Wykonanie stosunku waluty,

⁵ Przykładowo w przypadku umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej dłużnik jest zobowiązany do spełnienia świadczenia na rzecz osoby trzeciej, w przypadku przekazu, zobowiązanie przekazanego do spełniania świadczenia na rzecz odbiorcy przekazu powstaje dopiero z chwilą przyjęcia przekazu przez przekazanego – tak art. 921²§2 k.c.

⁶ Przykładem umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej jest umowa ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, gdzie beneficjent umowy zostaje oznaczony w przyszłości przez fakt wyrządzenia mu szkody (art. 822 k.c.)

⁷ A. Szpunar, *Przekaz w obowiązującym prawie polskim*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków 1985, z. 41, s. 63.

łączącego przekazanego z przekazującym, zgodnie z jego treścią powinno polegać na spełnieniu świadczenia na rzecz przekazującego, a nie odbiorcy przekazu. Przekazany nie jest zobowiązany, zarówno ze stosunku przekazu jak i stosunku waluty, wobec odbiorcy przekazu do spełnienia świadczenia na jego rzecz. Nie zmienia tego regulacja wprowadzająca odpowiedzialność przekazanego wobec przekazującego za niewykonanie przekazu (art. 921⁵ k.c.). Jest to bowiem odpowiedzialność nie wobec odbiorcy przekazu, lecz wobec przekazanego.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt polecenia przelewu, należy stwierdzić, iż polecenie przelewu będzie stanowić formę umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej⁸. Zgodnie z przepisem art. 725 k.c., który definiuje umowę rachunku bankowego, przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Z treści cytowanego przepisu wynika, iż prowadzenie rozliczeń za pośrednictwem banku, w ramach rachunku bankowego, wymaga wprowadzenia takiej możliwości do treści umowy. Prawo do przeprowadzania rozliczeń nie wynika zatem z przepisów ustawy lecz z postanowień umowy⁹. Jeśli umowa nie zawiera postanowień dających możliwość przeprowadzania rozliczeń pieniężnych za pośrednictwem banku, bank nie będzie zobowiązany do ich przeprowadzania. Zatem możliwość składania dyspozycji polecenia przelewu uzależniona jest od woli obu stron umowy rachunku bankowego. Jeśli strony wprowadzą możliwość przeprowadzania rozliczeń, bank staje się zobowiązany do ich wykonywania.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, iż składanie dyspozycji polecenia przelewu dokonywane jest w ramach dodatkowego zastrzeżenia umownego, którego treścią jest zobowiązanie do spełniania świadczenia na rzecz osoby trzeciej. Uprawienie do złożenia zlecenia przeprowadzenia rozliczenia wymaga zawarcia umowy. W przypadku jej zawarcia treścią zobowiązania banku jest spełnienie świadczenia na rzecz osoby trzeciej. Zatem wprowadzenie do stosunku prawnego, z mocy postanowień umowy rachunku bankowego, możliwości przeprowadzenia rozliczeń za pośrednictwem banku odpowiada treści art. 394 k.c. Nie ma przy tym znaczenia w jaki sposób strony umówią się, co do personalizacji beneficjenta świadczenia oraz wysokości w jakiej świadczenie winno na jego rzecz zostać spełnione. Nie zmienia tego fakt,

⁸ W literaturze przedmiotu można spotkać się z odmiennym poglądem kwalifikującym polecenie przelewu jako przekaz C. Żuławska (w:), *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, Warszawa 1997, T.II, s. 558.

⁹ Również przepisy prawa bankowego nie przewidują z mocy prawa uprawienia posiadacza rachunku bankowego uprawienia do przeprowadzenia rozliczeń za pośrednictwem banku. Przepisy rozdziału III ustawy Prawo bankowe jedynie wskazują jakie elementy powinna zawierać umowa rachunku bankowego. Elementy przedmiotowo istotne umowy rachunku bankowego wskazane zostały w art. 725 k.c.

iż indywidualizacji beneficjenta oraz wysokości świadczenia będzie dokonywał posiadacz rachunku¹⁰.

W świetle art. 725 k.c. nie można polecenia przelewu kwalifikować jako przekazu z dwóch powodów. Po pierwsze, możliwość korzystania z instytucji przekazu nie wymaga zawarcia umowy „o przekazanie” świadczenia między wierzycielem a dłużnikiem. Przekaz stanowi jednostronną czynność prawną, tymczasem przeprowadzenie rozliczeń pieniężnych w ramach rachunku bankowego wymaga stosownego postanowienia umownego – zgody obu stron stosunku rachunku bankowego. Po drugie, w przypadku przekazu przekazany nie jest zobowiązany do spełnienia świadczenia na rzecz odbiorcy przekazu (osoby trzeciej). Ponosi odpowiedzialności za niewykonanie przekazu, ale nie jest zobowiązany do spełnienia świadczenia na rzecz osoby trzeciej lecz na rzecz przekazującego. Tymczasem w przypadku umówienia się o przeprowadzenia rozliczeń pieniężnych w ramach rachunku bankowego, bank jest zobowiązany do ich wykonania, czyli treścią zobowiązania jest spełnienie świadczenia na rzecz osoby trzeciej.

Konkludując, należy stwierdzić, iż wprowadzenie, postanowieniami umowy rachunku bankowego, możliwości przeprowadzenia rozliczeń pieniężnych odpowiada konstrukcji umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej.

2. Polecenie przelewu w bankowości elektronicznej – podstawy formalnoprawne.

Świadczenie usług rozliczeń pieniężnych z wykorzystywaniem elektronicznych środków komunikacji, polegających na składaniu przez posiadacza rachunku bankowego dyspozycji obciążenia jego rachunku określoną kwotą i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela, niewątpliwie stanowi usługę bankowości elektronicznej, tj. operację elektronicznego instrumentu płatniczego, w rozumieniu przepisów ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych¹¹. Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych poddaje regulacji wszelkie usługi bankowe, które zapewniając posiadaczowi dostęp do środków pieniężnych na odległość z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji. Zgodnie bowiem z przepisem art. 2 pkt 4 u.e.i.p. przez użyte w ustawie określenie elektroniczny instrument płatniczy należy rozumieć każdy instrument płatniczy, w tym z dostępem do środków pieniężnych na odległość, umożliwiający posiadaczowi

¹⁰ podobnie jest w przypadku umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, która niewątpliwie wykorzystuje konstrukcję umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej. Indywidualizacja osoby trzeciej oraz wysokość świadczenia następuje niezależnie od woli dłużnika (zakładu ubezpieczeń).

¹¹ Ustawa z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz.U. Nr 169, poz. 1385, z 2002 r. z późn. zm.) – dalej „u.e.i.p.”.

dokonywanie operacji przy użyciu elektronicznych nośników informacji lub elektroniczną identyfikację posiadacza niezbędną do dokonania operacji (...). Zawężanie zakresu zastosowania ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych wyłącznie do kart płatniczych i instrumentu pieniądza elektronicznego jest nieuzasadnione, o czym świadczy chociażby to, że rozdział czwarty tej ustawy dotyczy usług bankowości elektronicznej. Zatem możliwość składania dyspozycji polecenia przelewu z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji odpowiada definicji elektronicznego instrumentu płatniczego, zapewnia bowiem dostęp do środków pieniężnych na odległość umożliwiającą posiadaczowi przeprowadzenie rozliczeń.

W zasadzie można stwierdzić, iż przepisy ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych nie wprowadzają dodatkowych instytucji obrotu bankowego, określają jedynie warunki, pod jakimi można wykonywać usługi bankowe z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji. Na marginesie należy przypomnieć, iż jeszcze przed wejściem w życie wyżej wskazanej ustawy usługi bankowe były świadczone z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji, a celem wprowadzenia tej ustawy było uporządkowanie świadczenia tego typu usług, przez precyzyjne unormowanie praw i obowiązków podmiotów uczestniczących w wykonywaniu usług bankowych z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji oraz wprowadzenie możliwości uproszczonego, w porównaniu do przepisów Kodeksu cywilnego oraz ustawy o podpisie elektronicznym¹², sposobu identyfikacji osób składających oświadczenie woli z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji.

Warunkiem uzyskania możliwości dokonywania operacji przy użyciu elektronicznych środków komunikacji, w tym składania dyspozycji polecenia przelewu, jest zawarcie umowy o elektroniczny instrument płatniczy (tak art. 3 ust 1 i art. 29 ust 1 u.e.i.p.). W istocie jest to umowa nie o usługi bankowe (w znaczeniu materialnoprawnym – uprawnienie do ich wykonywania przysługują posiadaczowi z mocy postanowień umowy rachunku bankowego – tak art. 725 k.c.), lecz o sposób wykonywania tych usług. Brak umowy o elektroniczny instrument płatniczy oznaczać będzie, iż posiadacz rachunku bankowego, będąc uprawniony do dokonywania rozliczeń pieniężnych w ramach rachunku bankowego, nie będzie mógł wykonywać rozliczeń z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji w sposób zapewniający możliwość uproszczonej identyfikacji podmiotu składającego oświadczenie woli.

W tym miejscu należy poczynić jeszcze jedną uwagę. Nie zawarcie umowy o elektroniczny instrument płatniczy nie oznacza, iż strony umowy rachunku bankowego nie mogą przeprowadzać rozliczeń przez składanie oświadczeń w formie elektronicznej. Strony mimo niezawarcia umowy mogą komunikować się z wykorzystaniem elektronicznych środków

¹² Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (Dz.U. Nr 130, poz. 1450 z 2001 r. z późn. zm.).

komunikacji, jeśli składane w formie elektronicznej oświadczenia w świetle przepisów będą równoważne z oświadczeniem złożonym w formie pisemnej. Przed wejściem w życie ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych, tj. przed dniem 12 października 2003 r., w literaturze powszechnie się przyjmowało, iż składanie oświadczeń woli w postaci elektronicznej, związane z dokonywaniem czynności bankowych, nie wymaga opatrzenia bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy kwalifikowanego certyfikatu¹³. Podstawę takiego twierdzenia stanowiła treść art. 7 pb dopuszczająca możliwość składania oświadczeń woli w postaci elektronicznej w wykonywaniu czynności bankowych bez potrzeby jego weryfikowania z wykorzystaniem bezpiecznego podpisu elektronicznego. Po wejściu w życie ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych możliwość składania oświadczeń woli w postaci elektronicznej, z pominięciem weryfikacji ich autora za pomocą bezpiecznego podpisu elektronicznego, istnieje wyłącznie po zawarciu umowy o elektroniczny instrument płatniczy i poddana jest regulacjom normatywnym ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych. Obecnie treści przepisu art. 7 pb nie można odczytywać jako samodzielnej podstawy do składania w dowolny sposób oświadczeń woli w postaci elektronicznej lecz jedynie jako zasygnalizowanie takiej możliwości. To, w jaki sposób i po spełnieniu jakich warunków można złożyć oświadczenie woli w formie elektronicznej decyduje ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych lub ustawa o podpisie elektronicznym.

Oświadczenie woli złożone w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu jest równoważne z oświadczeniem woli złożonym w formie pisemnej (art. 78§2 k.c.). Do złożenia oświadczenia woli wobec banku w formie, o której mowa w art. 78§2 k.c. nie jest wymagana umowa o elektroniczny instrument płatniczy, ponieważ oświadczenie złożone w takiej formie jest tożsame z oświadczeniem złożonym w formie pisemnej „zwykłej”¹⁴. Umowa o elektroniczny instrument płatniczy ma umożliwić stronom komunikowanie się z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji, w sposób, w którym identyfikacja osoby składającej oświadczenie następuje przy użyciu znacznie prostszych środków niż bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany przy pomocy ważnego kwalifikowanego certyfikatu¹⁵. Ustawa zakłada, iż w przypadku zawarcia umowy o elektroniczny instrument płatniczy identyfikacja podmiotu składającego oświadczenie nastąpi

¹³ J. Puzyna, *Stosowanie elektronicznych nośników informacji przy dokonywaniu czynności bankowych*, Prawo Bankowe 2003, nr 3, s. 49.

¹⁴ K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*. Kraków 2003. Zgodnie z przepisem art. 6 ust 1 ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (Dz.U. Nr 130, poz. 1450, z 2001 r. z późn. zm.) bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym przy pomocy ważnego certyfikatu stanowi dowód tego, że został złożony przez osobę określoną w tym certyfikacie jako składającą podpis elektroniczny.

¹⁵ J. Grodzicki, *Podpis elektroniczny i numer PIN – porównanie*, Głosa 2002, nr 10, s. 12.

w ustalony przez strony sposób, który nie musi odpowiadać identyfikacji o jakiej mowa w art. 78§2 k.c.¹⁶.

Wracając do głównego nurtu rozważań należy stwierdzić, iż przepisy ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych nie podnoszą do rangi elementów przedmiotowo istotnych umowy o usługi bankowości elektronicznej możliwych do wykonania rodzajów operacji za pomocą elektronicznych instrumentów płatniczych. W uproszczeniu elementem przedmiotowo istotnym jest wyłącznie postanowienie, zgodnie z którym posiadacz rachunku bankowego będzie uprawniony do dokonywania operacji bankowych składając dyspozycję tych operacji z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji. Należy przypomnieć, iż umowa o elektroniczny instrument płatniczy (umowa o usługi bankowości elektronicznej) jest umową „o sposób komunikowania się”, a nie umową o umożliwienie wykonywania konkretnej operacji bankowej. W braku stosownych postanowień umowy o usługi bankowości elektronicznej posiadacz rachunku bankowego zawierając umowę o usługi bankowości elektronicznej ma możliwość wykonywania, z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji, wszelkich rozliczeń, do których jest uprawniony z mocy odrębnych przepisów lub z mocy postanowień umowy rachunku bankowego¹⁷. Ocena skutków prawnych dokonywanych operacji będzie dokonywana w oparciu o przepisy ogólne normujące umowę rachunku bankowego, umowę o świadczenie na rzecz osoby trzeciej itd. i treść umowy rachunku bankowego, jeśli strony zawarły w niej postanowienia dotyczące przeprowadzania rozliczeń pieniężnych. Zatem w interesie stron umowy jest jak najpełniejsze oznaczenie nie tylko możliwego sposobu komunikowania się posiadacza rachunku bankowego z bankiem, lecz także określenie jedynie dostępnych usług, sposobu ich przeprowadzania itp.

Odnośnie samej formy umowy o usługi bankowości elektronicznej oraz sposobu jej zawarcia przepisy ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych wymagają, aby umowa została zawarta w formie pisemnej. Brak w przepisach ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych oznaczenia sankcji zawarcia umowy z pominięciem formy pisemnej oznacza, iż wymóg formy pisemnej został zastrzeżony dla celów dowodowych¹⁸. Nie zawarcie umowy w wymaganej formie nie powoduje jej nieważności, lecz skutkuje ograniczoną możliwością prowadzenia dowodu z zeznań świadków lub stron na okoliczność treści łączącego strony stosunku prawnego (art. 74

¹⁶ K. Korus, *Charakter prawny potwierdzenia operacji dokonanej za pomocą elektronicznego instrumentu płatniczego*, Prawo Bankowe 2003, nr 12, s. 47.

¹⁷ J. Pisuliński, *op. cit.*, s. 52 – autor ten twierdzi, iż umowa o usługi bankowości elektronicznej nie stanowi odrębnego od umowy rachunku bankowego typu umowy. Umowa o usługi bankowości elektronicznej modyfikuje jedynie postanowienia umowy rachunku bankowego i nie ma cech różniących ją od „zwykłej” umowy rachunku bankowego.

¹⁸ Z. Radwański (w:), *System prawa prywatnego*, Warszawa 2004, suplement do T. 2, s., autor ten przedstawia reguły interpretacyjne treści przepisów statuujących wymóg formy pisemnej. Redakcja treści przepisu art. 3 ust 1 odpowiada zastrzeżeniu formy pisemnej dla celów dowodowych. Podobnie A. Adamek (w:), *Komentarz do ustawy o elektronicznych instrumentach płatniczych*, Wydawnictwo Lex 2003.

k.c.). Sposób składania oświadczeń woli w formie pisemnej został poddany regulacji zawartej w art. 78§1 i 2 k.c.

Po zawarciu umowy samo składanie oświadczeń woli zmierzających do wykonywania rozliczeń pieniężnych w rachunku bankowym z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji nie wymaga składania podpisu elektronicznego weryfikowanego w sposób opisany w art. 78§2 k.c. Identyfikacja podmiotu składającego dyspozycje odbywa się w umówiony sposób (art. 30 pkt 2 u.e.i.p.).

3. Skutki prawne złożenia polecenia przelewu w bankowości elektronicznej.

Przedstawiając skutki prawne złożenia polecenia przelewu w bankowości elektronicznej w pierwszej kolejności poczynione zostaną rozważania mające na celu wskazanie chwili, w której następuje złożenie dyspozycji przelewu, następnie możliwości jej odwołania, co jest istotne z uwagi na szczególną podstawę prawną odwołania zlecenia złożonego w ramach usług bankowości elektronicznej zawartą w przepisie art. 33 u.e.i.p., zaś na zakończenie omówiona zostanie treść zobowiązania banku wynikającego ze złożonej dyspozycji, skutki jego wykonania oraz odpowiedzialność z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania.

3.1. Złożenie polecenia przelewu.

Ustalając w jakiej chwili następuje złożenie takiego oświadczenia jego adresatowi, czyli bankowi należy sięgnąć do treści art. 61§2 k.c., zgodnie z którym oświadczenie woli wyrażone w postaci elektronicznej jest złożone innej osobie z chwilą, gdy wprowadzono je do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby osoba ta mogła zapoznać się z jego treścią. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, iż norma zawarta w tym przepisie ma zastosowanie wtedy, gdy zaistnieją przesłanki uprawniające strony do komunikowania się z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji¹⁹. W przypadku elektronicznych usług bankowych jest oczywiste, że strony dopuszczają możliwość komunikowania się z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji. Pozostaje zatem ustalenie, z jaką chwilą następuje złożenie oświadczenia przesłanego drugiej stronie z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji? Niezależnie od tego, w jaki sposób strony założyły komunikowanie się, czy w sposób bezpośredni w czasie rzeczywistym, tj. *on-line*, czy też w sposób pośredni, tj. *off-line*, to oświadczenie jest złożone

¹⁹ Z. Radwański, *ibidem*, s. 16.

z chwilą jego przejścia do systemu informatycznego prowadzonego i kontrolowanego przez odbiorcę, to jest w momencie przyjęcia przez serwer odbiorcy i zarejestrowania na odpowiednich danych, w tej bowiem chwili odbiorca ma możliwość zapoznania się z jego treścią²⁰. Dla przyjęcia chwili złożenia oświadczenia nie ma znaczenia w jakim czasie dyspozycja posiadacza rachunku zostanie przekazana do wykonania²¹. Ważnym jest chwila przyjęcia oświadczenia do systemu informatycznego prowadzonego i kontrolowanego przez odbiorcę.

3.2. Odwołanie polecenia przelewu.

Przechodząc do przedstawienia możliwości odwołania złożonej dyspozycji polecenia przelewu należy przypomnieć, iż umowa o elektroniczny instrument płatniczy (usługi bankowości elektronicznej) nie stanowi odrębnej kategorii umowy nazwanej wprowadzającej nowe postacie rozliczeń pieniężnych dokonywanych za pośrednictwem banku²². Umowa o usługi bankowości elektronicznej ma charakter służebny do stosunku wynikającego z umowy rachunku bankowego i w zasadzie dotyczy wyłącznie sposobu komunikowania się między bankiem a posiadaczem rachunku. Polecenie przelewu wykonuje się w ramach umowy rachunku bankowego i w świetle jej postanowień oraz przepisów poddających regulacji wynikający z niej stosunek obligacyjny winno się oceniać skutki prawne złożenia dyspozycji przelewu.

W razie złożenia polecenia przelewu z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji, powstaje wątpliwość co do możliwości odwołania polecenia w przypadku oświadczenia przez beneficjanta wobec którejkolwiek ze stron (banku lub posiadacza rachunku), że chce skorzystać z zastrzeżenia świadczenia na jego rzecz. W takiej sytuacji, zgodnie z przepisem art. 393§2 k.c., zastrzeżenie świadczenia na rzecz osoby trzeciej nie może być odwołane lub zmienione. Przyjęcie za wiążącą regulację zawartą w art. 393§2 k.c. oznaczałoby, że po złożeniu przez beneficjanta oświadczenia wobec banku lub posiadacza rachunku posiadacz nie mógłby odwołać dyspozycji²³. Ustawa o elektronicznych instrumentach płatniczych zawiera jednak przepis, który reguluje kwestię odwoływania złożonych zleceń.

Zgodnie z przepisem art. 33 u.e.i.p., zlecenie posiadacza dotyczące dokonania operacji przez bank mogą zostać odwołane tylko przed ich wykonaniem. Powstaje pytanie, czy przepis art. 33 u.e.i.p. stanowi samodzielną podstawę ograniczonego w czasie uprawnienia do odwoływania

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 grudnia 2003 r., V CZ127/03, OSNC 2005, z. 1, poz. 12; W. Srokosz, *Zawarcie umowy rachunku bankowego on-line*. Prawo Bankowe 2001, nr 12, s. 55.

²¹ Postanowienie Sądu Najwyższego, *ibidem*.

²² J. Pisuliński, *op. cit.*

²³ Oświadczenie wobec banku lub posiadacza rachunku mogłoby być złożone w dowolny sposób. Umowa o elektroniczny instrument płatniczy nie wyklucza możliwości składania, przez podmiot nie będące jej stroną, oświadczeń w inny sposób niż z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów płatniczych.

wszystkich dyspozycji złożonych w ramach umowy o usługi bankowości elektronicznej, czy też ten przepis oznacza jedynie chwilę wykonania uprawnienia do odwołania zlecenia, a jeśli tak, czy dotyczy on wyłącznie polecenia zapłaty, czy też innych rozliczeń, które z mocy przepisów ogólnych mogą być odwołane. Wydaje się, iż można zaryzykować stwierdzeniem, że przepis art. 33 u.e.i.p. stanowi samodzielne źródło uprawnienia do odwoływania dyspozycji złożonych w ramach umowy o usługi bankowości elektronicznej. Za takim stwierdzeniem przemawia wykładnia literalna komentowanego przepisu. Treść art. 33 u.e.i.p. wyraźnie wskazuje, iż „zlecenia mogą zostać odwołane”, a odwołanie może nastąpić dlatego, że ten przepis na to zezwala. Zatem przepis art. 33 u.e.i.p. stanowi samodzielne źródło uprawnienia do odwołania polecenia, a przyznanie tego uprawnienia ma służyć wzmocnieniu uprawnień posiadacza rachunku bankowego realizującego rozliczenia pieniężne z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów płatniczych²⁴. Gdyby treść przepisu art. 33 stanowiła jedynie instrukcję sposobu wykonania istniejącego na innej podstawie uprawnienia do odwołania dyspozycji, z pewnością redakcja tego przepisu byłaby zupełnie inna, przykładowo: „uprawnienie do odwołania zlecenia może być wykonane do chwili wykonania zlecenia” co oznaczałoby, że wyżej wskazany przepis nie stanowi podstawy uprawnienia do odwołania, lecz zawiera jedynie instrukcję sposobu jego wykonania. Tymczasem treść cytowanego przepisu jest inna.

Nadto należy wskazać, iż za przeprowadzoną wykładnią komentowanego przepisu przemawia również porównanie sposobu jego redakcji z treścią innych przepisów, które niewątpliwie stanowią źródło uprawnienia do odwołania określonej dyspozycji, przykładowo do przepisu art. 63d ust 6 pb, który statuuje uprawnienie do odwołania polecenia zapłaty, zgodnie z którym dłużnik może odwołać pojedyncze polecenie zapłaty, w banku prowadzącym jego rachunek, w terminie ..., czy też do cytowanego już art. 393§2 k.c. Redakcja powołanych wyżej przepisów jest niemalże identyczna i wskazuje, że podmiot składający określone polecenie „może” je odwołać. Stąd wniosek, iż ograniczenie roli przepisu art. 33 u.e.i.p. wyłącznie do przepisu o charakterze instrukcyjnym jest nieuzasadnione.

W literaturze można się spotkać z poglądem, który, wskazując na instrukcyjny charakter przepisu, zakłada, że art. 33 u.e.i.p. wyłącznie modyfikuje termin odwołania polecenia zapłaty, o jakim mowa w art. 63d pb²⁵. Z poglądem tym nie można się zgodzić. Hipoteza przepisu art. 33 u.e.i.p. nie została zawężona wyłącznie do polecenia zapłaty jako jednej z dopuszczalnych operacji wykonywanej w ramach umowy o usługi bankowości elektronicznej. Ustawodawca, posługując się

²⁴ J. Pisuliński, *Odpowiedzialność stron umowy o elektroniczny instrument płatniczy*, Prawo Bankowe 2004, nr 4 – autor w swych rozważaniach dowodzi, iż celem wprowadzenia komentowanej ustawy jest wzmocnienie uprawnień podmiotu korzystającego z elektronicznych instrumentów płatniczych.

²⁵ A. Adamek, *op. cit.*

w treści art. 33 u.e.i.p. zbiorczym zwrotem „zlecenie”, wskazuje, iż każde zlecenie może zostać odwołane, w tym polecenie przelewu. Język ustawy należy wyklądać możliwie precyzyjnie. Jeśli ustawodawca zamierzałby komentowanym przepisem ograniczyć wyłącznie termin wykonywania prawa do odwołania nie każdego polecenia, lecz tylko polecenia zapłaty, nie stało nic na przeszkodzie, aby w sposób klarowny wyrazić to w redakcji omawianego przepisu. Tymczasem jego treść, co wyżej przedstawiono, wskazuje, iż nie jest to przepis, który wyłącznie wskazuje na chwilę, do której można korzystać z uprawnienia do odwołania dyspozycji, które miałyby zlecającemu przysługiwać na innej podstawie, lecz stanowi źródło samodzielnego uprawnienia do odwołania każdej dyspozycji, nazwanej „zeceniem”, w tym również polecenia przelewu.

Przyjmując, iż przepis art. 33 u.e.i.p. stanowi samodzielną podstawę do odwoływania dyspozycji, należy stwierdzić, iż w tym kontekście stanowi on *lex specialis* w stosunku do regulacji zawartej w art. 393§2 k.c. Taki wniosek wynika z umiejscowienia cytowanego przepisu w akcie prawnym dotyczącym szczególnego sposobu składania oświadczeń woli (komunikowania się) oraz celu, jakiemu ma służyć omawiana ustawa, a jest nim stworzenie dodatkowych gwarancji i uprawnień dla podmiotów posługujących się elektronicznymi instrumentami płatniczymi. Stąd teza, iż przepis ten, w zakresie rozliczeń pieniężnych dokonywanych z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji, stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 393§2 k.c.

W przypadku złożenia dyspozycji polecenia przelewu w sposób opisany w umowie o usługi bankowości elektronicznej, posiadacz rachunku bankowego będzie mógł skutecznie odwołać dyspozycję mimo złożenia przez beneficjenta oświadczenia woli o przyjęciu zastrzeżonego na jego rzecz świadczenia, o ile odwołanie nastąpi przed wykonaniem polecenia przelewu. Przez „wykonanie” dyspozycji należy rozumieć obciążenie rachunku posiadacza rachunku i uznanie rachunku beneficjenta polecenia przelewu. W literaturze przedmiotu można spotkać się z poglądem, zgodnie z którym odwołanie, o którym mowa w art. 33 u.e.i.p. możliwe jest wyłącznie przed dojściem oświadczenia zawierającego dyspozycję polecenia przelewu do adresata tj. do banku, co miałyby potwierdzać regulację zawartą w art. 61 zd. 2 k.c.²⁶. Nie można zgodzić się z tym poglądem. Ustawodawca w treści art. 33 u.e.i.p. wyraźnie odnosi się do chwili wykonania zlecenia, a nie momentu dojścia oświadczenia do adresata. Wykonania, jak już wyżej wskazano, rozumianego jako obciążenie i uznanie rachunku. W praktyce może zdarzyć się bowiem tak, iż między złożeniem oświadczenia – polecenia przelewu, a datą jego wykonania upłynie pewien okres czasu, tak jest przykładowo w przypadku polecenia przelewu z datą przyszłą lub przelewu cyklicznego. Data złożenia dyspozycji nie jest tożsama z datą wykonania zlecenia. W świetle regulacji zawartej w art. 33 u.e.i.p. posiadacz rachunku będzie mógł skutecznie odwołać dyspozycję

²⁶ A. Adamek, *ibidem*.

niewykonaną, nawet po dojściu oświadczenia zawierającego dyspozycję do adresata (banku). W takich okolicznościach odwołanie będzie skuteczne także wtedy, gdy beneficjent przelewułoży wobec banku lub posiadacz rachunku oświadczenie o przyjęciu niewykonanego przelewu. Nie można zatem utożsamiać wykonania zlecenia z chwilą dojścia oświadczenia zawierającego dyspozycję do banku. W założeniu przepis art. 33 u.e.i.p. nie stanowi potwierdzenia zasady wyrażonej w art. 61 zd. 2 k.c., lecz ma umożliwić posiadaczowi rachunku odwoływanie niewykonanych dyspozycji po ich uprzednim złożeniu. W praktyce omawiane zagadnienie dotyczące możliwości odwoływania dyspozycji złożonych za pośrednictwem elektronicznych środków komunikacji przed ich wykonaniem, jak już wyżej wskazano, w zasadzie będzie mieć jedynie znaczenie przy przelewach cyklicznych oraz przelewach, jakie miały nastąpić w przyszłości, choć nie można również wykluczyć możliwości odwołania niewykonanego przelewu bieżącego.

3.3. Zobowiązanie wynikające ze złożenia polecenia przelewu.

Przechodząc do omówienia kolejnej kwestii związanej z skutkami prawnymi złożenia polecenia przelewu, należy wskazać, iż złożenie dyspozycji polecenia przelewu z wykorzystaniem elektronicznych środków komunikacji rodzi po stronie banku zobowiązanie do jej wykonania. Zgodnie bowiem z przepisem art. 725 k.c. jeśli umowa rachunku bankowego przewiduje możliwość przeprowadzenia rozliczeń za pośrednictwem banku, bank jest zobowiązany do wykonania dyspozycji posiadacza rachunku. Wykonanie polecenia przelewu, zgodnie z przepisem art. 63c pb, następuje przez obciążenie rachunku posiadacza rachunku określoną kwotą pieniężną i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Innymi słowy, bank ma obowiązek spełnić należne posiadaczowi rachunku świadczenie na rzecz osoby trzeciej (beneficjenta polecenia przelewu). W związku z tym, iż wykonanie polecenia przelewu, z punktu widzenia banku, wobec którego jest składana dyspozycja, polega na obciążeniu rachunku bankowego, wykonanie polecenia jest uzależnione od istnienia na rachunku środków pieniężnych. Jeśli na rachunku bankowym brak jest środków pieniężnych, bank nie jest zobowiązany wobec posiadacza rachunku do spełnienia na jego rzecz świadczenia, pod postacią zwrotu przechowywanych środków, zatem nie jest również zobowiązany do spełnienia na rzecz osoby trzeciej świadczenia pierwotnie należnego posiadaczowi.

Zakwalifikowanie polecenia przelewu jako umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej pociąga za sobą powstanie po stronie beneficjenta uprawnienia do żądania spełnienia świadczenia, chyba że strony umowy rachunku bankowego wyłączyły prawo beneficjenta do żądania wykonania polecenia przelewu. Zgodnie z przepisem art. 393§1 k.c. osoba, na rzecz której świadczenie ma być

spełnione, w braku odmiennego postanowienia umowy, może żądać bezpośrednio od dłużnika spełnienia tego świadczenia. Beneficjent może zatem wystąpić z roszczeniem wobec banku o spełnienie na jego rzecz świadczenia uprzednio należnego posiadaczowi rachunku, chyba że strony *expressis verbis* treścią umowy wyłączyły prawo osoby trzeciej do żądania od dłużnika (tu banku) spełnienia świadczenia.

Omawiając wykonanie polecenia przelewu wspomnieć należy również o tym, że jeżeli polecenie przelewu jest wykorzystywane do realizacji zobowiązania pieniężnego ciążącego na posiadaczu rachunku bankowego wobec beneficjanta (wierzyciela posiadacza rachunku bankowego), to jego wykonanie następuje nie z chwilą złożenia oświadczenia woli stanowiącego dyspozycję przelewu lecz momencie uznania rachunku bankowego beneficjanta polecenia przelewu. Co do zasady dług pieniężny jest długiem oddawczym, co oznacza, że świadczenie pieniężne winno zostać spełnione w miejscu zamieszkania (siedziby) wierzyciela – tak art. 454§1 zd. 2 k.c. Spełnienie świadczenia następuje w chwili jego przyjęcia w miejscu zamieszkania lub siedziby wierzyciela. W sytuacji, gdy spełnienie świadczenia następuje na rachunek bankowy wierzyciela, świadczenie jest spełnione nie w chwili złożenia polecenia przelewu, lub też chwili obciążenia rachunku bankowego posiadacza rachunku, lecz w momencie uznania rachunku beneficjanta polecenia przelewu (wierzyciela posiadacza rachunku)²⁷.

3.4. odpowiedzialność banku za wykonanie polecenia przelewu.

Przedstawiając na koniec rozważania dotyczące odpowiedzialności banku za niewykonanie lub nienależyte wykonanie polecenia przelewu należy stwierdzić, iż w tym zakresie odpowiedzialność banku opiera się na przepisach statuujących kontraktową odpowiedzialność odszkodowawczą, tj. na przepisach Kodeksu cywilnego – art. 471 i następnych. Strony umowy rachunku bankowego mogą umownie modyfikować zakres odpowiedzialności banku z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, opierając stosowne postanowienia umowne na treści przepisu art. 472 k.c. i art. 473 k.c.

Mówiąc o odpowiedzialności banku z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania polecenia przelewu dodatkowo należy zauważyć, iż przepisy prawa bankowego wprowadzają szczególną podstawę odpowiedzialności banków uczestniczących w wykonaniu polecenia przelewu wobec posiadacza rachunku składającego dyspozycję przeprowadzenia rozliczenia pieniężnego. Zgodnie bowiem z art. 64 pb jeżeli polecenie przeprowadzenia rozliczenia pieniężnego złożone przez posiadacza rachunku bankowego jest wykonywane przez kilka banków, każdy z tych banków

²⁷Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 1995 r., III CZP 164/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 62.

ponosi wraz z pozostałymi solidarną odpowiedzialność wobec posiadacza rachunku za szkody spowodowane niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem polecenia. Niewątpliwie wprowadzenie przepisu art. 64 pb wzmocniło sytuację prawną posiadacza rachunku bankowego. Brak omawianej regulacji uniemożliwiłaby mu bowiem dochodzenie roszczeń wobec banków, z którymi posiadacza rachunku nie łączyła umowa rachunku bankowego, a które uczestniczyły w wykonaniu polecenia przelewu. Za wykonanie zobowiązania przez banki pośredniczące w wykonaniu polecenia przelewu odpowiadałby wyłącznie bank, który zawarł z posiadaczem umowę rachunku bankowego (art. 474 k.c.). Tym samym przepis art. 64 pb wzmocnił sytuację prawną posiadacza rachunku bankowego przyznając mu roszczenie o naprawienie szkody powstałej z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania również wobec banków, z którymi posiadacza rachunku nie łączył stosunek obligacyjny, a które uczestniczyły w wykonaniu jego dyspozycji.